

DEPREM KADER MİDİR? KADER NEDİR, NE DEĞİLDİR?¹

“Görür de halini insan, fakat bu derbederin; nasıl günahına girmez tevekkülün, kaderin? Sarılmadan en ufak bir işinde sebeplere, başarıya ulaşabilmeyi düşünme bir kere. Ahmaklığın normal sınırları aştı, yeter! Ekilmeden biçilen tarla nerde var? Göster! Senin anladığın “Kader” dine iftiradır; tevekkülün, hele, zarar içinde zarardır.”²

Doç. Dr. Emre Dorman

Dini ve felsefi konulardaki tartışmalarda insanların en çok kafasını karıştıran soruların başında kader ve özgür irade meselesi gelmektedir. Deprem gibi doğal afetler ya da tren veya maden kazaları gibi kazalar söz konusu olduğunda da aynı şekilde akla ve gündeme gelen konuların başında kader meselesi gelmektedir. Bu yazıda özellikle kader kavramı üzerinde durulacak, kaderin Kur’an’daki kullanımı ile Kur’an dışı kaynaklar ve insanların algılarındaki kaderin neye karşılık geldiği tartışılacaktır.

Hiç kuşkusuz dini bir konuyu doğru anlamak ve dini kavramların içeriğini doğru doldurabilmek için Kur’an’a başvurmaktan başka çıkar yol yoktur. Allah’ın dini; Allah’ın kitabından öğrenilebilir. Dolayısıyla Allah’tan geldiği haliyle arı, duru din için ölçü insanların dini konulardaki kabul ve yorumları değil doğrudan Allah’ın kitabı Kur’an-ı Kerim’dir. Âlemlere rahmet peygamberimiz Hz. Muhammed’in de tabii olduğu tek yol budur.

Kur’an ayetlerinin ortaya koymuş olduğu gerçeklere rağmen dini bir söylem geliştirmek ya da dini bir kabulü benimsemek söz konusu değildir. Bunu yapan birinin Kur’an’a rağmen peygamberimizin izinden gittiğini iddia etmesi de geçerli değildir. Hüküm Allah’ındır ve Allah hükmünde kimseyi ortak kılmamıştır. Dini konularda pekâlâ farklı görüşler olması mümkündür. Ancak bu, her görüşün eşit biçimde doğru ve gerçek olduğu anlamına gelmeyecektir.

¹ Bu yazı hazırlanırken Emre Dorman, *İslam Ne Değildir* (2018) ve *101 Soruda Kur’an: Dini Konularda En Çok Merak Edilen Sorular* (2021) isimli çalışmalarından yararlanılmıştır.

² Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, Hazırlayan: A. Vahap Akbaş, Beyan Yayınları 2015, s. 501.

³ Acıbadem Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Sözünü dinleyip en güzeline uyabilmek için en güzelin ne olduğunun bilinmesi gerekir.

Bu kısa girişten sonra şimdi kader kavramının ne anlama geldiğine dikkat çekilmesi yerinde olacaktır. Maalesef halk arasında ve geleneksel dini literatürdeki bazı kaynaklarda çok yanlış anlatıldığı için insanlar tarafından doğru bilinen yanlışlardan biri de kader meselesidir. Kur’an’dan hiçbir dayanağı olmamasına rağmen, insanın özgür iradesini yok sayan bir kader anlayışı hâkim görüş haline gelmiştir. Halk arasındaki kader anlayışı özetle ifade etmek gerekirse, Allah’ın zaten ezelden her şeyi takdir etmiş olduğu bir çeşit alın yazısıdır. Kulun Allah’ın takdir etmiş olduğu karşısında herhangi bir tasarrufu ya da seçimi söz konusu değildir. Dolayısıyla herkes kaderine razı olmak durumundadır. Her ne kadar küllî ve cüzî irade şeklinde sınıflamalar yapılıyorsa da esasen kader meselesinden anlaşılan kısacası budur.

Bu yüzden halk arasında “Kader kurbanı”, “Kader mahkûmu”, “Kötü kader”, “Kaderin oyunu”, “Alın yazısı”, “Bu benim kaderim” şeklinde ifadelerle sıklıkla denk geliriz. Oysa bunları ifade etmek esasen şunu söylemektir: “Bu benim kendi seçimim değil, Allah’ın benim için önceden takdir ettiği.”

İnsanın özgür iradesini hiçe sayan bu tarz bir kader anlayışını ortaya çıkışı ve benimsetilmesinin arkasında tarihsel olarak siyasi nedenlere dayalı bir anlayış olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla konu ile ilgili tartışma ve anlaşmazlık teolojik boyutun ötesinde siyasi arka plana dayalıdır:

“Hz. Peygamber’den sonra Müslümanlar önce siyasi, sonra dini ve daha sonra da ilmi alanda

yanlış istikamete sürüklenmişlerdir. Müslümanlar arasında siyasetten kaynaklanan çatışmaları değerlendirmekte zorlanan Müslüman zihin, geçmiş; yani sahabe ve tabiîn dönemini kutsayarak, siyasetten kaynaklanan bu iç savaşların faturasını kadere; yani Allah'a kesmiştir. Söz konusu olayların kader olduğunu ileri sürerek ideal nesilleri sorgulama alanının dışına çıkarmıştır. Yönetici sınıf bundan çok memnun olmuş, bu konudaki faaliyetleri desteklemiştir. Özellikle siyasi meşruiyet sıkıntısı çeken Emevi yönetiminin, hicr 100. yılında Halife Ömer bin Abdilazîz'in hadislerin toplanıp kayda geçirilmesi emrini vermesiyle Hz. Peygamber referanslı hadis borsası oluşturulmuştur. Bu demektir ki Hz. Peygamber'in vefatının ardından Arap siyasi kültürü, Benî Sa'ide'de devletin yönetimine ve dine el koymuştur.⁴

Oysa kader kelimesi Kur'an'da genellikle, kıymet, değer, miktar (ölçü), süre, güç/kudret gibi anlamlarda kullanılır. Ancak hiçbir ayette Allah'ın ezelden insan için belirlemiş olduğu ve kişinin özgür iradesini ve tercihini yok sayan bir tür alın yazısı ya da kadercilik anlamında kullanılmaz. Kur'an'da bu tarz bir iman esası bulunmaz. Şayet kadere imandan söz edilecekse ancak Allah'ın benzersiz kudretine ve evreni yarattığı düzen ve ölçüye iman etmekten söz edilebilir. Allah'ın kulları için takdir ettiği şeyler kulları zorunluluk altında bırakan bir tür mahkûmiyet değildir. Aksine kader kelimesi Kur'an boyunca insanın iradesinden bağımsız olan olay ve planlamalar için kullanılır. Örneğin Allah'ın gökten suyu belli bir ölçüye göre indirmesini ifade etmek üzere kullanılan kader kelimesi bu ayette "ölçü, yasa" anlamında kullanılmıştır.⁵

Yine başka bir ayette benzer şekilde ve yakın bir anlamda insanın ana rahminde belli bir süreye kadar kalışını ifade etmek için kullanılan kader kelimesi burada da "süre, zaman ölçüsü" manasında kullanılmıştır.⁶ Allah'ın her dışının neye gebe kaldığını, rahimlerin neyi eksiltip neyi artıracığını bildiği çünkü bunun da bir ölçüye

4 Ahmet Akbulut, Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci, OTTO 2017, s. 12

5 Gökten bir kaderle/belli ölçüde bir su indirdik de onu yeryüzünde durdurduk. Elbette ki biz, onu gidermeye de gücü yetenleriz! Müminun Suresi 18

6 Bilinen bir ölçüye/süreye kadar. Murselat Suresi 22

bağlı kılındığını vurgulayan ayette de bir ölçü ile şeklinde kullanıldığı görülebilir.⁷ Kur'an'da da dikkat çekildiği gibi her şeyin hazineleri yani kaynağı Allah'ın yanındadır ve Allah bu kaynağı belirli bir kadere yani ölçüye göre indirmiştir.⁸ Başka bir ayette ise Allah tarafından peygamber olarak görevlendirilen Hz. Musa için Allah'ın seçimi, tercihi ve hükmü anlamında kendisi için takdir edilen zamanın gelmesinin, kader kelimesi ile ifade edildiği görülmektedir.⁹ Bilindiği gibi peygamberlik insanın kendi iradesi ile tercih edebileceği bir görev ve sorumluluk değildir. Benzer şekilde başka ayetler de örnek olarak gösterilebilir.¹⁰

Ayetler açık bir biçimde her şeyin Allah tarafından bir kader yani bir ölçü ile yaratıldığına dikkat çekmektedir.¹¹ Örnek verilen ayetler Allah tarafından yaratılan evrende herhangi bir şeyin başboş, gelişigüzel, ölçüsüz ve hesapsız olmadığı gerçeğine dikkat çekmekte ve Allah'ın takdirine iman etmenin bu anlamda bir iman olması gerektiğini açık bir şekilde göstermektedir. Kur'an'da sünnetullah olarak geçen ve Allah'ın yolu, yöntemi ve yasasını ifade eden kullanıma baktığımızda da neden sonuç ilişkisine bağlı ilkelerin Allah tarafından bir kader yani şaşmaz bir ölçü ile belirlendiği ifade edilmektedir.¹²

Peki, bu durumda deprem gibi doğal afetleri kader olarak açıklamak isabetli midir? Deprem Allah'ın doğaya koymuş olduğu yasaların bir sonucu olarak yaşanması Allah'ın doğa için takdiri yani bir anlamda doğanın kaderidir. Deprem olması gerektiği için vardır. Doğanın kendisinde olanın olmamasını istemek, imkânsız istemek demektir. Bu durumda insanın kaderi yani insan

7 Allah her dışının neye gebe olduğunu, rahimlerin neyi eksiltip neyi artıracığı bilir. O'nun katında her şey bir ölçüye bağlıdır. Rad Suresi 8

8 Hiçbir şey yoktur ki, hazineleri bizim yanımızda olmasın. Ama biz onu ancak belirli bir ölçüde/bir kaderle indiririz. Hicr Suresi 21

9 Ve seni çeşitli sınavlarla sınav yaptık. Sonra yıllarca Medyen halkı içinde kaldın. Sonra takdimimiz gereği şimdi buradasın ey Musa! Taha Suresi 40

10 Rad Suresi 17; Hicr Suresi 21; Zuhuf Suresi 11; Şura Suresi 27; Ahzâb Suresi 38; Bakara Suresi 236

11 Şüphesiz ki biz her şeyi bir ölçüyle yarattık. Kamer Suresi 49. Benzer Mesajlar: Rad Suresi 8; Furkan Suresi 2; Rahman Suresi 7-8; A'la Suresi 2-3.

12 Daha önce gelip geçmişlerde de Allah'ın yolu, yöntemi buydu. Allah'ın emri, belirlenmiş bir kadedir/ölçüdür. Ahzâb Suresi 38

için takdir edilen şey bu gerçek karşısında ne yapacağı, hangi tedbirleri alacağı, kısacası Allah'ın en büyük ayeti olan aklını nasıl kullanacağıdır. Kötü olan deprem değildir, deprem gerçeğine rağmen bu gerçeği hiçe sayar şekilde hareket etmektir. Allah'ın kullarına zulmetmesi söz konusu olmadığı için deprem gibi doğal afetleri insanların cezalandırılması gibi algılamak mümkün değildir.¹³

Kur'an ayetlerinde hemen her topluma mutlaka bir elçi gönderildiği ve o toplumların elçiler vasıtasıyla uyarıldıklarını haber vermektedir.¹⁴ Aynı zamanda doğru yolda olanın kendi iyiliği için doğru yolda olacağı, azgınlık edip sapanınsa kendi kötülüğü için sapacağı hatırlatılırken bir elçi göndermeden hiç bir topluma azap edilmeyeceği de hatırlatılmaktadır.¹⁵ Dolayısıyla bir toplumun helak edilmesi için mutlaka onlara bir elçi gelmiş ve Allah'ın mesajlarını onlara iletmiş olması gerekir.¹⁶ Çünkü Allah, gerçeklerden habersiz olan bir toplumu asla haksız yere yok etmez.¹⁷ Allah, ıslah ediciler olarak iyi ve güzel davranan ve barış içinde yaşayan bir toplumu helak etmez.¹⁸ Çünkü ayetlerde Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınıp korunacakları şeyleri kendilerine açıklamadıkça onları yoldan çıkmış saymayacağına dikkat çekilmiştir.¹⁹ Dolayısıyla helak edilen toplumlar mutlaka azgınlık edip haddi aşan ve zulme bulaşan toplumlardır. Üstelik bir toplumun helak edilmesi toptan bir şekilde yok edilmesi yani geriye hiç kimsenin kalmayacak

13 Şüphesiz ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Kulun yaptığı iş) iyilik olursa (Allah) onu katlar (kat kat artırır) ve katından bir de büyük bir ödül verir. Nisa Suresi 40

14 Andolsun ki, Biz, her topluma, Allah'a kulluk etmeleri ve tağuttan (isyandan, azgınlık ve zorbalıktan) uzak durmaları için bir resul gönderdik. Nahl Suresi 36

15 Kim doğru yola ulaşırsa, sadece kendi iyiliği için doğru yola ulaşmış; kim de saparsa, kendi aleyhine sapsın olur. Hiçbir (günah) yüküsü, başkasının (günah) yükünü yüklenemez. Biz bir elçi gönderinceye kadar (kimseye) azap ediciler değiliz. İsrâ Suresi 15

16 Senin Rabbin, memleketleri/medeniyetleri, ana merkezlerinde kendilerine ayetlerimizi okuyan bir resul göndermedikçe helak etmez. Biz; ülkeleri/medeniyetleri, halkları zulme sapmadıkları sürece helak etmeyiz. Kasas Suresi 59

17 Gerçek şu ki: Rabbin, gerçeklerden habersiz bir beldenin halkını haksız yere asla yok etmez. En'am Suresi 131

18 Rabbin, o memleketleri, halkı düzelticiler (ıslah ediciler) oldukları halde, haksızlıkla yok etmez. Hud Suresi 117

19 Allah, bir kavmi doğru yola ilettikten sonra, sakınıp korunacakları şeyleri açıkça bildirmedikçe onları yoldan çıkmış saymaz. Allah her şeyi bilir. Tevbe Suresi 115

biçimde ortadan kaldırılması anlamına gelir.²⁰ Dolayısıyla her hangi bir afeti, Allah'ın bir cezası ya da helak olarak görmek doğru değildir.

İnsanlar kendi hatalarının bir sonucu olarak kendi kendilerine haksızlık ederler.²¹ Üstelik ayetler başımıza gelen musibetlerin kendi ellerimizle kazandıklarımız yüzünden geldiği ancak buna rağmen Allah'ın bunların birçoğunu affettiğini hatırlatır bizlere.²² Allah insanı topraktan yaratmış ve onu toprağı imar edecek yetenekler ile donatmıştır.²³ Oysa insan, varoluş amacını unutarak kendi elleri ile yapıp ettiklerinden dolayı karada ve denizde bozgun çıkmasına sebep olmuş ve Allah'ın emanetine gerektiği gibi sahip çıkmamıştır.²⁴ Ayetten de görüldüğü gibi belki vazgeçer ve gerçeği görürüz diye, kendi ellerimizle doğaya verdiğimiz zararların bir kısmına maruz kalmaktayız. Olası bir depreme uygun yapılmadığı için kaçınılmaz olarak yıkılan binaların sorumlusu deprem değil, sorumluluğunu yerine getirmeyen ve sorumluluğunu yerine getirmesi gerekenleri gerektiği gibi denetlemeyen kişi ve kurumlardır. Dolayısıyla sadece yapanın değil bile bile göz yuman kişi ve kurumların da bu sorumluluğu üstlenmeleri gerekir.

Binaların sağlam bir zemin üzerinde ve usulüne uygun inşa edilmeleri gerekir. Bu hassasiyet gözetilmeden yapılan her bina ya da gerekli şartları taşımayan binaların yapımına göz yumulması her ne sebeple olursa olsun insanlık suçudur. Kur'an ayetleri benzersiz bir örnek üzerinden bu gerçeğe dikkat çeker ve "binasını sağlam bir zemin üzerine inşa eden mi hayırlıdır yoksa yıkılacak bir

20 Görmediler mi ki onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, üzerlerine göğü (yağmuru) bolca gönderdiğimiz, (evlerinin) altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helak etmiştik. Onları, günahları sebebiyle helak etmiş ve onların ardından başka nesiller yaratmıştık. En'am Suresi 6; Bak tuzaklarının sonu nasıl oldu! Onları da toplumlarını da toptan helak etmiştik! Neml Suresi 51

21 Onlara Allah haksızlık etmedi fakat onlar kendilerine yazık ediyorlar... Ali İmran Suresi 117; Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde haksızlık etmez fakat insanlar kendilerine yazık ederler. Yunus Suresi 44

22 Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle kazandıklarınız (yaptıklarınız) yüzündendir. (Allah) çoğunu da affeder. Şura Suresi 30

23 Sizi topraktan inşa eden ve size orayı imar etme yeteneği bahşeden O'dur. Hud Suresi 61

24 İnsanların elleriyle kazandıkları (yaptıkları) yüzünden karada ve denizde bozulma meydana geldi. Böylece (yanlış yoldan) dönsünler diye (Allah, onların) yaptıklarının bir kısmını onlara tattırır. Rum Suresi 41

uçurumun kenarına kuran mı?" diye sorar.²⁵

Kur'an'da, Dünya'nın bir ölçü ve denge içinde var edildiği, o dengede azgınlık etmememiz gerektiği ve yeryüzünün tüm canlılar için yaratıldığı hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla yapılaşma konusunda sadece insanlara değil tüm canlılara karşı sorumluluklarımız olduğunu bilmemiz gerekir.²⁶

Yeryüzündeki kaplıcalar ile birçok mineral madde ve madenler depremin bir ürünü olarak açığa çıkar. Deprem yer kabuğundaki hareketliliğin doğal ve kaçınılmaz bir sonucudur. İnsanın fitratı olduğu gibi yeryüzünün de bir fitratı vardır. Yeryüzünün fitratına aykırı davranan insan yeryüzü karşısında yenik düşerek çaresizlik içinde kalır.

Demek ki yapılması gereken, depremi ortadan kaldırmaya çalışmak ya da onu yok saymak değil ona uygun davranmak, doğru çalışma ve planlamalar ile ona hazırlıklı olmaktır. Bu hazırlığı yaparken de bilimin ve teknolojinin verilerinden ve imkânlarından yararlanmak gerekir. Çarpık ve kaçak yapılaşmayı engelleyecek yasalar çıkarmak, depreme uygun ve yatay mimariyi esas alan yapılar inşa etmek, ancak yapıyor gibi görünmek değil, tüm bunları ciddi anlamda uygulamaya

25 Binasını Allah'a karşı bir takvâ (duyarlılık) ve (Allah) rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir uçurumun kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine düşen kimse(ninki) mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola ulaştırmaz. Tevbe Suresi 109

26 Ve gök. Yükseltti onu. Ve koydu şaşmaz ölçüyü, mizanı. Azgınlık etmeyin ölçü ve tartıda, saptırmayın mizanı. Ölçüyü titizlikle, adaletle koruyun ve hüsrana araç yapmayın mizanı. Yeryüzünü tüm yaratıklar için yarattı. Rahman Suresi 7-10

geçirmek gerekir. Ovalara ve tarım arazilerine yerleşim yerleri kurmak depreme, dere yataklarına yerleşim yerleri kurmak da sel felaketlerine davetiye çıkarmak anlamına gelir ki bu da kendi elimizle kendimizi tehlikeye atmaktan başka bir şey değildir.²⁷

Bunun yanında evrendeki herhangi bir şeyin Allah'ın bilgisi ve takdiri dışında hareket etmesi, hatta ayetin ifadesiyle Allah'ın bilgisi haricinde bir yaprağın dahi yere düşmesi söz konusu olmadığını hatırlamak gerekir.²⁸ Allah, yaratmış olduğu her şeye bir var oluş amacı belirlemiş, yarattıklarını en güzel biçimde düzene koymuş, her şeyi en ince ayrıntısına kadar takdir etmiş ve yol göstermiştir.²⁹ Allah'ın muhteşem sanatının bir yansıması olan evrende her şey bir ölçü iledir.³⁰

Önemli olan bu ölçü ve dengeyi gözeterek bilimin verilerini ve bilim insanlarının uyarılarını dikkate almaktır. Aksi durumda yaşanan felaketlerin sorumluluğundan kaçabilmek için bu felaketlerin faturasının Allah'a ya da kadere kesilmesi, kişi ve kurumların kendilerini kandırarak Allah'a iftira etmelerinden başka bir şey değildir.

27 Allah yolunda infak edin (verin)! (Bunu yapmayarak) kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın! (Her türlü) iyiliği yapın! Şüphesiz ki Allah iyilik yapanları sever. Bakara Suresi 195

28 Gaybın anahtarları O'nun yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde olanı da bilir. O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. Toprağın karanlıklarındaki bir dane, yaş ve kuru her şey apaçık bir Kitap'ın içindedir. En'am Suresi 59

29 Rabbinin yüce adını tesbih et. O ki yarattı ve düzene koydu. O ki takdir etti ve yol gösterdi. A'la Suresi 1-3

30 O sabahı yarıp çıkarandı. Geceyi bir sükkûnet, Güneş'i ve Ay'ı bir hesap ölçüsü kılandı. İşte bunlar, mutlak üstün olanın, her şeyi bilen takdiridir. En'am Suresi 96